

Цяа Zlatanov
(Bulgaria, Sofia)

Streets and Lanes, Squares and Terraces

Abstract: Both roads and streets are kinds of thoroughfares. But a road's main function is transportation, while streets facilitate public interaction. This distinction is the result of a long history. The article examines the history of terms related to urban planning. They are a direct consequence of urban development. Special attention is paid to the ways in which the streets in Bulgaria are named.

Key words: hodonyms, urban planning, history of cities, Bulgarian street names

Иля Златанов
(България, София)

Улицы и площади, стъгди и мегдани

Терминът одоними се използва за обозначаване на пътища, улици, площади и други пътни артерии. Самата номенклатура на одонимите е тясно свързана с развитието на градоустройството и историята на градовете. Като типични представители на културната лексика, одонимите често се заемат от други езици и чрез тях могат да се проследят процесите на културно взаимодействие.

Още от времената на древногръцката агора площадът, улицата, са символ на градския живот. Докато в праисторически времена пътищата, доколкото ги има, са всичко друго, но не и място за общуване.

Етимологията на стбълг. лексема пъть свидетелства за определени трудности: елементи от древното значение на индоевропейския корен **pont-* „преодоляване на път, изпълнен с опасности“ се пазят в руската дума *путь* „пътят на ловеца, който заобикаля капаните си“. Еднокоренната готска дума *finPan* означава „намирам, разпознавам“, латинската *pons* е „мост, пътека“, а гръцката *πόντος* „море, път по море“. (Фасмер/ Fasmer путь). Английското наименование за път *road* исторически е означавало „набег на конници, нашествие, нападение“. Съвременното значение е засвидетелствано едва през XVI век (OED/road).

Първите улици имат чисто утилитарно предназначение – просто проходимо място, през което може да се мине. В славянските езици думата *улица* е от един корен с *улей* и с гръцките *αὐλός* „продълговата кухня“ или *αὐλὼν* „падина“. Турската дума за шосе, *джаде*, която все още се използва в българските говори, произлиза от арабския корен *джада* със значение прорязвам (Nişanyan/cadde). Прагерманската **gatan* очевидно е означавала отворено пространство. В нидерландски *gat* е дупка, английското *gate* е порта, а немското *Gasse* е уличка (OED/gate). По-късно в немски основната дума за улица става *Straße*, а с *Gasse* се означава обикновено „малка улица, уличка“. Така например специфична особеност на Виена е редуването на големи улици („щрасета“), пресечени с по-малки улички („гасета“).

Старинната дума *стъгда* „площад“ е сродна на полската диалектна *ściegna* „пасище“ и на старобългарската стъза „път, пътека“. Всъщност коренът на тези думи е „стигам, достигам“ (БЕР/BER стъгда). Но с течение на времето стъгда придобива значение на „основно средище на обществения живот“. В характерни изрази с тази лексема проличава посоченото значение:

*В продължение на три дни по сокаци, стъгди и мегдани ще цвърчат скари, ще се въртят шишове и ще се леят напитки;
Кръшни хора по стъгди и мегдани;
Неговият глас се носеше по стъгди и мегдани;
Празната врява по стъгди и мегдани.*

Използва се и метафорично:

Мимолетните препирни по телевизионните стъгди и мегдани.

Сега *стъгда* се използва почти изключително в израза „по стъгди и мегдани“. А думата *мегдан*, заемка от персийското *maudān*, произлиза от староперсийския термин *miḍuān*, който означава именно „средище“ (Nişanyan/meudan).

На *площадите* често се върти търговия, и двете значения тясно се преплитат. Шведската дума *torg* е заета от източнославянски и означава „площад“. Думата е влязла и във финландски като *turku* и по нея е наречен най-старият финландски град Турку.

Връзката между градовете и търговията съществува от най-дълбока древност. Хетската дума *ḫappira-* „град, място където се търгува“ е свързана с такива понятия, като *ḫap-* „изобилствам“, *ḫapinant-* „богат“ и *ḫappar* „цена, търговия“ (Гамкрелидзе, Иванов/Gamkrelidze, Ivanov 1984: 746). Името на град Триест произлиза от венетското название *Terüestē*, еднокоренно с *търг*. С търговията е свързано и постоянното движение: в основата на понятието *трафик* лежат италианските думи *traffico* „търговия“ и *trafficare* „карам на пазар“.

Ние свързваме думата *чаршия* с търговските улици във възрожденските ни градове. Исторически думата е означавала кръстовище, площад, от перс. *çār* „четири“ и *sū* „път“ (Nişanyan/çarşı). В традиционните култури в повечето градове пазарите са разположени на кръстовището на два основни пътя. Търговците и дюкяните са съсредоточени около кръстовището, което образува центъра на града.

Градовете, като средище на търговия и богатства, са привличали хищните погледи на грабители и разбойници. Точно за това градовете е трябвало да бъдат охранявани. Град Пазарджик възниква в първата четвърт на XV като търговско средище на международния път, свързващ Европа с Мала Азия. Пазарът е представлявал лесна плячка, затова султан Баязид II изпраща от днешния вилает Маниса група татари, които да го охраняват. Така градът получава името Татар Пазарджик – татарското пазарче.

Самата дума *град* е от един корен с *ограда* и исторически означава оградено, укрепено място. В основата на думата *варош*, заета от унгарски (*város*), лежи понятието *vár* „крепост“. Подобна е етимологията и на английската дума *town* от прогерманското **tunaz* „укрепено място“. Тя на свой ред е заемка от келтската дума **dunon* „укрепен хълм, крепост“, която се открива в названията на много европейски градове: Лондон (**lin-+dun-*), Лион (*Lug-dunum*), Вердюн (*Uero-dūnon*), Singi-dunum, прекръстен покъсно на Белград и Видин от *Budunia*, впоследствие *Bononia* (Matasovic 2009).

Миграционният термин **bhurgh-* със значение „крепост“ е отразен в германски като **burg* и се съдържа в названията на редица европейски градове: Люксембург, Фрибур в Швейцария, Петербург в Русия, Бургос в Испания, Лембург и Малбург в

Полша, Марибор в Словения. Предполагаемият произход на думата е хурито-урартски и в гръцки влиза като $\lambda\upsilon\rho\omicron\varsigma$ 'кула', откъдето е в крайна сметка името на Бургас (Николаев/Nikolaev 1985).

Още в първите градове са оформяни обществени пространства, достъпни за всички. Проучванията на праисторическата могила Юнаците показват, че първоначалните селища са имали предварително замислена кръгова планировка, с централна незастроена площ и укрепителна система. Образувана е своеобразна цитадела (ит. *cittadella*, букв. „градче“) в рамките на селището, която е съществувала над 500 години. Подобна селищна организация е първообраз на по-късните градски центрове. Като цяло селищното устройство показва белезите на появилите се значително по-късно, след около 2 хиляди години, градове.

Археологическите находки свидетелстват, че в древните цивилизации – Месопотамия, Египет, Харапа, Крит – е имало павирани улици, които се пресичат под прав ъгъл. Думата, с която се описва римският павиран път, *via strata*, е зает в значение „улица“ в редица европейски езици: англ. *street*, нем. *Straße*, итал. *strada*, швед. *stråt*, исп. *estrada*. Във Франция и Португалия се утвърждава терминът *ruga*, описващ път между къщи – фр. *rue*, порт. *rua*.

С упадъка на Римската империя градоустройството запада. В средновековните градове улиците често са криви, хаотични и тесни. Дори в Париж до средата на XIX век улиците са били широки от два до пет метра.

Ние свързваме понятието *сокак* с такива тесни и криви улички, макар че в значението му не се съдържат непременно такива конотации. Древният академичен термин *sūkāku* идва от корена *sūku* „търговска улица, пазар“ (Nişanyan/sokak). Главната улица на град Битоля се казва „Широк сокак“. Улицата е дълга и се смята за център на града. Тя започва от Часовниковата кула в Битоля и завършва в Градския парк. На нея се редуват къщи от османско време и сгради в неокласически стил, които в днешно време са ресторанти, кафенета и магазини. На „Широк сокак“ са разположени и няколко консулства.

В укрепените градове се е поддържала т.нар. *еспланада* (от исп. *esplanar* „изравнявам“) – широко открито пространство пред крепостта. Това се прави с цел да се затрудни нападението: пространството пред укреплението се оставя открито, изсичат се всички дървета и се махат постройките. Така вражеските войски не са могли да се промъкнат незабелязани. През XIX век разрушаването на градските укрепления и преместването на пристанищните съоръжения правят възможно в много градове да се създадат крайбрежни алеи по бившите крепости и укрепления. Булевард „Еспланада“, който отделя центъра на град Аликанте от плажа и пристанището, се превръща в символ на града и е любимо място за разходки.

Благоустройството на градовете е сравнително късно явление. През 1845 г. френският социален реформатор Виктор Консидеран пише:

Париж е огромен разсадник на миазми, където мизерията, морът и болестта работят съвместно, където слънчевата светлина и въздухът рядко проникват. Париж е ужасно място, където растенията се свиват и загиват и където от седем малки бебета, четири умират до година (de Moncan 2012: 10).

Но десетина години по-късно започва план за генерално обновление и модернизация на Париж, а имената, с които се наричат различните видове улици, отразяват историческото развитие на града.

Думата *булевард* произлиза от холандски *bolwerc* „крепостна стена“. Ранните опити за адаптация на думата във френски дават форми като *boloart*, *boulever*, *boloirque*, *bollvercq*, докато най-накрая се стига до *boulevard*. Булевардите се изграждат на мястото на старите крепостни стени. Ето защо парижките булеварди образуват концентрични пояси. Така оформлението на булевардите ни информира за формата и обхвата на Париж през вековете.

Думата *авеню* от своя страна исторически произлиза от военния термин *avenue* „подстъп“ и често с него се назовава посоката, към която води: *l'avenue d'Italie*, *l'avenue de Choisy* към *Choisy-le-Roi* на 10 километра от Париж, *l'avenue de la Porte d'Orléans* (към Орлеанската порта). У нас по сходен начин се именуват шосетата: „Бистришко шосе“, „Илиянско шосе“, „Искърско шосе“, „Стар Беловодски път“ и пр.

Разликата между *проспект* и *бульвар* се пази и в руския език. *Бульвар* е улица, обградена с дървета и често служи като място за разходки. *Бульварное кольцо* в Москва е изградено на мястото на Белгородските стени, които през XVIII век губят отбранителното си значение. А *проспектът* е просто широка улица, продължаваща стария термин „перспектива“, т.е. откъдето се открива хубав изглед.

В редица европейски градове различните типове улици се назовават с различни имена по исторически причини. Стръмните улици на френски се означават с *montée* (напр. *Montée Saint-Sébastien* в Lyon), а в Русия – *раскат* в Томск, *спуск* в Новосибирск и *съезд* в Нижни Новгород. Крайбрежните улици са *набережная* в Русия и *quai* във Франция. В Париж *Quai d'Orsay* е улица на южния бряг на Сена, където се намира Министерството на външните работи. Улицата исторически е играла важна роля във френското изкуство като място, където много художници са отивали да рисуват по бреговете на река Сена.

Малките улички във Виена и Германия се наричат *Gasse*, в Русия – *переулок*, в Англия – *lane*. Еднокоренната холандска дума *laan* значи алея и има интересно продължение в Русия. Както е известно, Петър Велики прекарва една година в Холандия, а с каналите си Амстердам се превръща за него в идеал на европейска столица, към който царят се придържа при основаването на Петербург. По идеята на архитект Леблон, Василевският остров е трябвало да стане центъра на града. Островът е набразден с канали, които съществуват до 70-те години на XVIII век. По двата бряга на каналите е имало улици, наречени *линии* – опит да се предаде холандското наименование *laan* „алея“. Вместо име, алеите са носели номера. Когато по-късно поради честите наводнения каналите биват засипани, традицията се запазва и понастоящем двете страни на улиците са означени като „линии“ с различни номера. Улиците се назовават според тях, напр. 14 и 15 линии (Энциклопедия Санкт-Петербурга, Генералные планы). Названието „линия“ като тип улица се използва и в други градове на някогашната Руска империя, включително в Латвия и Финландия.

В много европейски страни пешеходните улици получават названието *променада* (фр. *promenade* „разходка“). Първообразът е прочутата *Promenade des Anglais*, „Английската променада“ в Ница. Ница се превръща във втори дом на много европейски аристократи през XVIII век. Кралица Виктория отсяда в двореца на *Excelsior Régina* и репутацията на Ница като курорт нараства. Англичаните обичат да се разхождат по красивата брегова ивица. През 1820 г. зимата е особено сурова и в града идват много просяци, които търсят работа, пари и прехрана. В този момент англиканската църква е изградила много голяма конгрегация и вярвала, че вместо подаяния, трябва да им даде работа за прехрана. Преподобният Луис Път по това време е в Ница и финансира изграждането на улицата. Тя става известна на местен провансалски диалект

като „Camin deis Anglés” („Английски път”). След анексирането на Ница от Франция през 1860 г., улицата е прекръстена на La Promenade des Anglais.

Разпространението на уличното осветление през XIX век дава възможност за безопасни разходки и вечерно време в много европейски градове. През Викторианската епоха, когато на мода излизат морските курорти, променадите добиват популярност. Те са място, където семействата се разхождат, за да се покажат пред „обществото“ и да демонстрират социалния си статус. Освен „Английската променада“, известност добиват и такива места, като „Promenade de la Croisette“ в Кан или „Lungomare“ в квартала на Триест Barcola.

У нас мястото за срещи и разходки носи разговорното название *стъргало* или *гезме* (от тур. „разходка“). Стъргало има в повечето големи български градове. Така например в спомените на варненци се разказва за прочутото „гезме“:

Много отдавна отсечката между сегашния „Севастопол“ и бившата „Terra Nova“ на бул. „Княз Борис I“ се е подвизавала под името „Гезме“. Случва се следното – местните ученици и студенти се спускат от „Севастопол“ в нестройна редичка и настъпват с бавна крачка покрай църквата „Свети Никола“, срещу която се е намирал магазин „Подаръци“. Пред него попадат на група ергени, които с набито око оглеждат девойките, минаващи покрай тях, и тайничко си набелязват някоя. Малко смях, малко разменени погледи, и шествието продължава надолу. Пред тогава несъществуващата „Terra Nova“ се прави завой и се поема обратно нагоре... по почти същия път. Няколко души от групичката ще се отделят, за да поседнат в кафене „Делфин“, но останалите ще се върнат на „Севастопол“... и всичко ще започне отначало. С времето маршрутът е забравен, докато накрая от Гезмето не остава само площада с паметника, пред който днес всички се чакат. Я за да отидат на кафе, я за да се спуснат към Морската. (Кълбов/Kalbov 2013).

Но ако се върнем още по-назад във времето, повечето от съвременната терминология липсва. *Булеварди* няма. *Улиците са сокаци, джадето* все още не е изместено от *шосе* (от френски *chaussée*, наследник на латинския термин *calciata* „път, постлан с варовик“). Вместо русизма *площад* се употребява персийското *мегдан*.

До Освобождението София била застроена предимно с малки едноетажни къщи с гръб към улиците и прозорци откъм двора. Улиците са построени без план, тесни, криви и затрудняват влизането на непознатия. Нерядко на 100-200 крачки от дома си децата се загубвали из тях. Известно разнообразие в лабиринта на лъкатушеща улична мрежа на града внасят малките уширения при кръстовищата – мегданите, на които са разположени обикновено чешми, заобиколени от стари дървета.

Градът бил опасан с *хендек* – ров и земна преграда, използвана за защита. На мястото на „Ендеко“, както са го наричали кореняците, по-късно се изгражда кръговата „Булевардна“ улица. Основните пътни артерии, влизащи в града, били преградени с порти, наричани на турски „капии“ – Нишкият път с Чукурската капия, Ломският – с Куршумлийската капия, Орханийският – с Чауш-пашовата капия и Кюстендилският – с Алкаларската капия. Били с тежки, железни врати. Тогава се е смятало, че неканените гости трябва да бъдат изпроводени да си ходят през капията, откъдето са влезли. Ако са осъдени, да бъдат екзекутирани до тая капия, отдето са влезли. Така става и с Апостола Васил Левски, влязъл в града през Орханийското шосе и обесен тъкмо на изхода му.

Градът бил разделен на махали, които имали повечето турски названия: Баня-баши при джамията, Кафене-баши (пл. Славейков), Чаир махала западно от „Алабин“, Имарет махала около Черната джамия (св. Седмочисленици), Яхуди табия – Слатинския редут и т.н. Дълго време понятието улица е чуждо на софиянци. Въпросът

на коя улица живееш не съществува. По-скоро се посочва махалата – Баня Баши махала, Гюл чешма махала, Сингур махала, Мерджан махала, Баш чешма махала. След руската окупация всички улици добили отделни имена и на къщите били поставени номера.

Още в първите години след Освобождението се захванал усилен строеж, в резултат на който градът е разделен на две съвършено различни части – Стара София и нов „европейски“ квартал – на юг и на изток от нея. Старият град имал още турски вид, а новият град, европейската махала, бил с прави улици, кръстосани под прав ъгъл. Издигнали се нови сгради върху пространството между Двореца и Черната джамия; те постоянно се умножавали върху мястото на някогашните турски гробища и на ливадите, между Цариградското и Орханийското шосета. Изгледът на София скоро тъй много се изменил, че старите софийски турци, които идвали от Цариград да я посетят, напразно бродили из улиците, търсейки познати къщи.

Положени са целенасочени усилия след Освобождението градът бързо да бъде превърнат в модерна европейска столица, при което съзнателно и последователно са заличавани както архитектурните елементи от османския период, така и техните названия. Имената на някои стари улици се побългаряват – „Цариградско шосе“, бивша „Истамбул-сокаги“ или „Витошка“ от „Джебели Витош-сокаги“. Побългаряват се и имената на чаршиите – Куюмджийската става Златарска, Папукчийската – Обущарска, Терзийска – Шивашка.

Други улици се кръщават на личности, свързани с даденото място, напр. площад „П. Р. Славейков“, където се е намирала някога къщата на поета, или ул. „Вито Позитано“, защото на това място се е намирала къщата на италианския вицеконсул. Не само българската традиция е такава. Букурещкото „Şoseaua Kiseleff“ е по името на генерал Павел Киселев, който прокарва шосето по време на руския протекторат през 30-те години на XIX век. През XVII век в Лондон на Португалската улица живеел Робърт Бейкър. Той направил състояние с модните за времето си якички riccadill, затова започнали да наричат къщата му „Пикадили хол“. По-късно цялата улица станала популярна като „Пикадили стрийт“.

Но повечето улици носят имена на хора, които нямат нищо общо със самото място. Професор Димитър Атанасов е роден във видинското село Грамада и неговата голяма заслуга е, че внедрява в България холандския сорт картофи „Бинте“, създавайки поминък на населението в Самоковско. На него е кръстена улица в квартал „Белите брези“ в София. Друг е случаят с улица „Хаджи Мано Стоянов“ в квартал Надежда. Хаджи Мано е бил софийски първенец от турско време, подпомагал революционния комитет. Дворът на хаджи Мано, намиращ се на ул. „Стефан Караджа“, се простирал от ул. „Г. С. Раковски“ почти до днешния „Дякон Игнатий“. Но като тежък чорбаджия хаджи Мано е имал и много други имоти и в София нямало махала, в която да няма хаджи Манов имот (Иванов/Ivanov 2012).

От табелите на улиците е можело да се прочетат имената на редица царски особи в царство България: „Княгиня Клементина“ (майката на цар Фердинанд), „Мария-Луиза“ (първата жена на цар Фердинанд), „Царица Йоана“ (съпруга на цар Борис III). Но конюнктурата се променя, и заедно с нея – имената на улиците: булевард „Трайко Китанчев“, преименуван на „Сталинград“, по-късно „Волгоград“ става бул. „Васил Левски“. Другата част на същия този булевард, „Цар Фердинанд“, по-късно – „Толбухин“, сега също е булевард „Васил Левски“.

След 1990 г. преименуването на улици в София е толкова масово, че хората трудно се оправят с новите имена. Най-напред се премахват имена като „Единадесети конгрес на БКП“, „Комунистически манифест“ и „Червена звезда“. Но, заради

асоциации със социализма, изчезват и такива общо взето неутрални имена като „Докер“, „Задружен труд“, „Знаменосец“, ул. „Младежка“, „Отличник“, „Парашутист“, „Ранобудник“, „Самолет“, „Синдикалист“, „Танкист“ и пр. Понякога названия се премахват, за да се освободи място за името на някоя личност. Така „Биримирски извор“ става „Веле Митрев“ (видна личност от Биримирци, сега „кв. Бенковски“), „Бъзовец“ – „Борис Пожаров“ (театрален деец), „Ален мак“ – „Проф. Никола Михайлов“ (художник).

На този фон изпъкват такива улици, които с името си говорят за историческата топография на града: бул. „Арсеналски“ (някога на това място е бил Арсеналът, където се съхранявали боеприпасите), ул. „Буката“ (квартал в едноименната местност), „Старата воденица“, „Ташкови ливади“, „Подгората“ и др. След Балканската война продължава заселването на запад и възникват кварталите „Баталова воденица“ и „Булина ливада“ – сега имена на улици. През „Площад Славейков“ минавала Кривата река, която, след като обслужвала две воденици при Лагера и Александровската болница, е текла по „Солунска“, „Дякон Игнатий“, край Народния театър, по улица „Славянска“ към Перловската река. Сега „Крива река“ е малка уличка в района на Александровска болница (Влахова-Ангелова/Vlahova-Angelova 2014).

Одонимите възникват и се развиват паралелно а развитието на градоустройството и отразяват процесите в историческото развитие на градовете. Някои термини, като английския *towns* (редница от едноетажни къщи с конюшни) не намират продължение в новото време. Други, като *булевард*, променят значението си от „крепостна стена“ до „широка улица“. В ново време улиците получават собствени имена, а къщите по тях – номера. Собствените имена на улиците също са свидетели на историческите промени. Смяната на държавността води до смяна на езика. У нас се изчистват имена, напомнящи за турското присъствие. След Първата световна война в град Мец, Лотарингия, „Kaiser-Wilhelm-Ring“ се преименува на „Avenue du Maréchal-Foch“.

Имената на улиците са свидетели на политическите промени. След френската революция парижкият площад „Place du Trône“ (Престолният площад) е преименуван на „Place du Trône-Renversé“ (Площад на сваления трон), а по-късно на „Place de la Nation“ (Площад на нацията). След Първата световна война много улици в Англия, Франция и САЩ, чиито имена са свързани с Германия (като Берлин и Хамбург), се преименуват поради негативните асоциации. У нас, поради асоциации с „народната власт“ и „Народната република“, се преименуват и повечето „народни“ улици: „Народен страж“, „Народна воля“, „Народна победа“, „Народно въстание“.

Като типични представители на културния речник, одонимите често се заимстват от чужди езици. В българския език *площад* е русизъм, *булевард* идва от френски, а многовековното господство на Османската империя е белязано с такива заемки, като *мегдан*, *сокак*, *чаршия* и други.

ЛИТЕРАТУРА

Мантегаца 1899: *Мантегаца, В.* Два месеца в България (октомври и ноември 1886) – бележки на един очевидец на Вико Мантегаца, публикувана на български език през 1899 г. (Mantegatsa 1899: *Mantegatsa, V.* Dva mesetsa v Balgaria (oktomvri i noemvri 1886) – belezhki na edin ochevidets na Viko Mantegatsa, publikuvana na balgarski ezik prez 1899 g).

Кълбов 2013: *Кълбов, Ал.* Ще те чакам на... (най-култовите места за събирания във Варна). – В: Под моста, електронен адрес <https://podmosta.bg/varna/> (Kalbov 2013:

- Kalbov, Al. Shte te chakam na... (nay-kultovite mesta za sabiraniya vav Varna).* Available online <https://podmosta.bg/varna/>.
- Иванов 2012: *Иванов, Л. Хаджи Мано и неговият хан.* (Ivanov 2012: *Ivanov, L. Hadzhi Mano i negoviyat han.*) Available online at http://stara-sofia.blogspot.com/2012/02/blog-post_27.html
- Влахова-Ангелова 2014: *Влахова-Ангелова, М. Улиците на София – паметта на града. – В: Многообразие в единството. DIVERSITY IN THE UNITY. Научно издание на Съюза на учените в България* (Vlahova-Angelova 2014: *Vlahova-Angelova, M. Ulitsite na Sofia – pametta na grada. – In: Mnogoobrazie v edinstvoto. DIVERSITY IN THE UNITY. Nauchno izdanie na Sayuza na uchenite v Balgaria*) Available online at <http://tksi.org/SUB/papers/2014/12-Vlahova-Angelova-red-2-PDF-G1.pdf>
- Иречек 1939: *Иречек, К. София в дневника на Иречек.* Статия от общинското списание Сердика, кн. 3 (Irechek 1939: *Irechek, K. Sofia v dnevnika na Irechek. Statia ot obshtinskoto spisanie Serdika, kn. 3*).
- Каназирски 1947: *Каназирски, Г. В. София преди 50 години.* В: Каназирски, Г. Верин. Мемоари. София: Българска книга (Kanazirski 1947: *Kanazirski, G. V. Sofia predi 50 godini. In: Kanazirski G. Verin. Memoari. Sofia: Balgarska kniga*).
- Генеральные планы: Генеральные планы развития Петербурга-Ленинграда. В: Энциклопедия Санкт-Петербурга (General'nye plany: General'nye plany razvitiya Peterburga-Leningrada. In: Entsiklopediya Sankt-Peterburga) <http://encspb.ru/object/2804002628>.
- De Moncan 2012: De Moncan, P. Le Paris d'Hausmann. Les Éditions du Mécène.
- Encyclopaedia Britannica Available online at <https://www.britannica.com/place/London>.

ЕТИМОЛОГИЧНИ ИЗТОЧНИЦИ

- Matasovic 2009: *Matasovic, Ranko. Etymological Dictionary of Proto-Celtic.* Leiden, Boston. Nişanyan: Nişanyan Sözlük. Available online at <https://www.nisanyansozluk.com/>
- OED: Online Etymology Dictionary. Available online at <https://www.etymonline.com/>
- Starostin (ed.) 2011-2019: *Starostin, G. The Global Lexicostatistical Database.* Moscow: Higher School of Economics & Santa Fe: Santa Fe Institute. Available online at <http://starling.rinet.ru/new100/>
- БЕР: Български етимологичен речник. (Bulgarski etimologichen rechnik. Available online at <https://ibl.bas.bg/ber/>)
- Гамкрелидзе, Иванов 1984: *Гамкрелидзе, Т. В., В. Вс. Иванов. Индоевропейский язык и индо-европейцы. Тбилиси* (Gamkrelidze, Ivanov 1984: *Gamkrelidze, T. V., V. Vs. Ivanov. Indoevropeyskiy yazyk i indoevropeysy. Tbilisi*).
- Николаев 1985: *Николаев С. Л. Северокавказские заимствования в хеттском и древнегреческом // Древняя Анатолия. Сборник. Москва* (Nikolaev 1985: *Nikolaev S. L. Severokavkazskie zaimstvovaniya v hettskom i drevnegrecheskom // Drevnyaya Anatoliya. Sbornik. Moskva*).
- Фасмер: *Фасмер. Этимологический словарь русского языка Макса Фасмера* (Etimologicheskiy slovar' russkogo yazyka Maxa Fasmera) Available online at <https://dic.academic.ru/contents.nsf/vasmer/>